

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ в научно направление

2.1 Филология

по специалност *Български език* съгласно обявата в „Държавен вестник“ № 29/12.04.2022 г.

с кандидат: доц. д-р Руска Събева Станчева, ИБЕ-БАН

Рецензент: проф. д-р Петя Начева Осенова, СУ „Св. Кл. Охридски“

Данни за конкурса

Със заповед № РД-09-17/10.06.2022 г. на Директора на ИБЕ-БАН съм определена за член на журито в конкурса по заемането на академичната длъжност „професор“.

Представеният набор от материали от кандидата включва всички необходими документи по процедурата. Бих искала да отбележа, че материалите са надлежно класифицирани и описани според изискванията, което значително улеснява работата на членовете на журито.

Доц. д-р Руска Станчева е изпълнила и даже впечатляващо е преизпълнила минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ. Тук имам три препоръки: първата е, че за вписване в НАЦИД няма нужда да се слагат точки, които многократно да надвишават исканите. Тези точки могат да се ползват по-нататък в академичното/научното израстване. Втората е, че по показател Г минимумът е 200 т., а не 300 т. Третата е, че е по-добре да се разменят местата на монографиите при вписване в НАЦИД, защото втората представена монография е всъщност тази, която е свързана с процедурата за длъжността „професор“.

Спазени са всички изисквания на ЗРАСРБ, на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Българската академия на науките, на Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.

Данни за кандидата

През 1981 г. доц. д-р Руска Станчева завършва специалността „Славянска филология с полски език“ в СУ „Св. Кл. Охридски“. През 1990 г. тя придобива научната и образователна степен „доктор по филология“ в Института за български език, БАН, а през 2006 г. е избрана за научната длъжност „доцент“ в същия институт. От 1987 г. до момента доц. Станчева работи в Секцията за съвременен български език към ИБЕ, БАН. Нейната научна, проектна и публикационна активност е изключително висока през годините. От най-съвременните проекти с голяма значимост за обществото бих искала да спомена следните: Нормативна граматика и БЕРОН, както и проектът за изследване на обществените нагласи на българите към езиковите норми. Тези проекти са свързани с представяне на актуален речник и актуална граматика от нормативна гледна точка за българския език, както и с отчитане на тенденциите на използване на нормативния език от носителите на този език в наше време. Представени са 22 участия в научни форуми – кръгли маси, семинари и конференции, включително и с международно участие. Доц. Станчева е научен ръководител на три докторантки, от които една вече е защитила успешно своя дисертационен труд.

Познавам доц. д-р Руска Станчева още от далечната 1996 г., когато бях аспирантка по съвременен български език в Секцията за съвременен български език. Колегата винаги е била отзивчива към останалите свои колеги. За това свидетелстват и редицата публикации и участия заедно с други членове на колегията – както от същата институция, така и извън нея. Доц. Станчева умее да работи успешно в екип и също така успешно да ръководи екип. Впечатление ми прави голямата ѝ научна ерудиция, както и сериозната аналитичност, с която прави своите изследвания.

Описание на научните трудове

Кандидатката е представила за конкурса 41 научни публикации, сред които две самостоятелни монографии, 9 студии (от които 2 в индексирани издания и 5 в съавторство) и 30 статии (от които 4 в индексирани издания и 7 в съавторство). Този факт сам по себе си също потвърждава високата научна активност на доц. Станчева. Не разбирам само защо не е представено и участието ѝ в изготвянето на учебници по български език, тъй като и те са релевантни за процедурата за професор. Уважавам решението на кандидатката, но бих искала да подчертая, че тази дейност също отчита положителен аспект в настоящата процедура. Представени са 59 цитирания в различни публикации статии, монографии и т.н.

Това показва обширното влияние на изследванията на доц. Станчева. Имам и една препоръка – да нарасне броят публикации и цитирания извън сп. *Български език*, което се издава от ИБЕ. Смятам, че разработките на кандидатката биха били много ценни и за българистиката по света. Затова е добре да има и повече публикации на други езици – руски, английски, полски.

Научни приноси

Кандидатката е представила две авторски монографии. Затова в рецензията си обръщам отделно внимание на тях. Преди това обаче ще обобщя приносите на доц. Станчева в другите 39 представени публикации. Кандидатката е представила коректно основните области, в които има принос. Това са: граматическото наследство, въпросите на кодификацията и проблемите на съвременната българска граматика. Всички те предполагат научен и приложен принос. **В първата област** – граматическо наследство – доц. Станчева има няколко приноса. Те са следните: проследяване на развитието на съвременни модели на описание на българските езикови явления, какъвто е подходът на Балан (статии 32 и 37); исторически поглед към кодификацията на различни явления като категорията *време* (статия 11), реконструкцията на индивидуални и колективни езикови нагласи чрез метода на контент анализа в периода между двете световни войни (статия 22) и отношението между нормативните препоръки и типа лингвистична теория (статии 11, 35). **Във втората област** – въпроси на кодификацията, кандидатката има следните приноси: изследване на отношението между езиковите нагласи и процеса на кодификация чрез теорията на книжовните езици (студии 3, 6, 10 и статии 19, 24 и 25). Интересни са например наблюденията ѝ за преобладаващите пуристични настроения в българското общество (статия 25), за неговата умерена консервативност (статия 19) и за негативното отношение към евентуални промени в действащата кодификация (статия 24). Друг приносен аспект се отнася до изследването на социалното и психологическо отношение *заявено мнение* – *езиково поведение* при някои граматически норми (студии 7, 8, 9). Тук се прави интересното наблюдение, че дисбалансът се проявява при норма, която легализира естественото развитие на езика (падежната форма *кого* при въпросителните местоимения), а не при изкуствения тип норма (пълен и кратък член). Следващ принос е фокусът върху задължителността на нормата в електронна среда според типа общуване и нагласата за езикова лоялност (студия 5 и статия 21). Не на последно място в тази област е доказването

на положителната роля на училището за формирането на езиковите нагласи *езикова лоялност, осъзнаване на нормата и гордост* (статии 12 и 13). **В третата област** - проблеми на съвременната българска граматика, се очертават следните приноси: в съпоставителен план е разгледана синтактичната реализация на аргументи на предиката (статии 38 и 39); обсъдени са теоретични постановки, свързани с дефиниране на нормативния тип граматика, както и начина на нейното представяне като форма и съдържание, включително и с оглед на дублетността и типологията на грешките (статии 15, 23, 27 и 28). Конкретно езиково моделиране на дадени явления е предложено от гледна точка на морфологията (студия 4 и статии 14 и 20) и синтаксиса (статии 16, 17, 18, 26). Дотук ясно личи умението на доц. Станчева да борави изключително зряло и балансирано с похвати като езиково моделиране, статистически и контент анализ; да прилага подходящ теоретичен апарат, за да изведе важни обобщения с широко приложение в образованието и нормативната култура на българите.

Монографията „Кодификаторската практика на първите български научни граматики“ (Издателство на БАН „Проф. М. Дринов“, 2021 г., 147 с.) цитира около 90 заглавия. Това е труд с основополагащо значение както за проследяване на историята на българската граматична и кодификаторска дейност, така и за повишаване на обяснителната сила на положенията в съвременната кодификация на българския език. Монографията се състои от въведение, две глави и обобщение. **В първата глава** се разглеждат шест проекта за научна граматика на българския език в периода 1936 г. – 1944 г. Изведени са причините за публикуването на голям брой граматики за кратък период от време. Те са следните: разгръщане на символната функция на стандартните езици в Европа между двете световни войни и преминаването към превес на синхронния поглед към езиците в сравнение с доминиращия дотогава диахронен. По този начин публикуването на шест граматики извежда на преден план ролята на българския нормативен език като необходим фактор за общественото развитие. Съществен принос в монографията е фокусът върху използването на различни теоретични подходи към описанието на езика и върху научните спорове кой подход е по-подходящ (напр. дискусиата за Ал. Т.-Балан и Ст. Младенов като опоненти). Представените граматики представят два подхода към българската граматика – исторически и функционален синхронен. Обобщени са новаторските идеи в „Нова българска граматика“ на Ал. Т.-Балан, като например различаването на език и реч в сосюровски смисъл. **Във втората глава** се изследват решенията на авторите на тези шест граматики в областта на именната система. Сравнителният метод се използва в цялата книга, но в първата

част се разчита повече на изводи, основани на косвени доказателства, а в тази част – на теорията на книжовните езици. Направена е ценна връзка с принципите на кодификация в наше време, където вече се прилагат ясни научни критерии. Изведени са важни изводи за процеси като влиянието на книжовния език върху диалектите, интелектуализацията на езика, поддържането на нормата на езика чрез граматиките.

Монографията „Кодификацията в контекста на езиковите нагласи“ (Издателство на БАН „Проф. М. Дринов“, 2021 г. 237 с.) също е книга с голяма обществена значимост. Тя цитира около 90 заглавия, както и предходната монография. Книгата се състои от шест глави. В нея се представя задълбочен анализ на резултатите от проучване на нагласите на българите към съвременните правила на кодификацията на книжовната норма. За отправна теоретична точка авторката отново възприема теорията на книжовните езици. Трябва да отбележа, че тази монография, както и всички публикации на доц. Станчева и нейните колеги по проекта за изследване на нагласите на българите запълват една голяма празнина в отчитане на мнението на носителите на езика към действащата норма. Друго съществено нещо, което трябва да се подчертае, е, че в монографията е използван теоретичен модел, разработен от самата авторка заедно с нейните колеги. Този модел комбинира ролята на кодификацията и езиковите нагласи в съответствие със символната функция на езика. Използван е директният метод на проучване с въпроси в три основни групи: а) какви са функциите на българския език днес; б) задължителност на писмените книжовни норми и в) състояния на действащата кодификация.

Първа глава представя теоретичната рамка на проучването. Тя дискутира езиковата вариантност и езиковите нагласи във връзка с езиковата норма. Дава се списък с езиковите нагласи и мотивировка на избрания количествен метод. **Втора глава** е посветена на информация за данните – какви цели са поставени, какви са хипотезите, как се събират тези данни и как се обработват; представено е съдържанието на анкетата и видовете променливи в типа социологическо изследване. В главите от трета до пета са описани резултатите и изводите, които следват от тях. Навсякъде резултатите са представени и графично. За мен най-интересна е **Четвърта глава**, която коментира задължителността на нормативните правила. Важни са аспектите на измерване на търпимостта на респондентите към грешките на другите и също така по оста писмена – устна реч. От резултатите е видно, че преобладават респондентите, които са по-взискателни към себе си, а по-малко взискателни към грешките на другите. Тук бих предложила да се направи и друг тип измерване по възможност в бъдеща работа, а именно в социалните мрежи и форумите – колко забележки за грешка се публикуват и по-какъв начин е направена бележката. **Шеста глава** обобщава изводите от изследването. Ценна е обратната

връзка от носителите на езика. Установява се, че като цяло българите имат положителна нагласа към писмения книжовен език. Дава се важна информация за отношенията между различните езикови нагласи и функциите на езика. Установена е високата задължителност на нормата и фактът, че действащата кодификация е балансирана. Особено ценни са и критичните бележки: че метаезикът на представяне на правилата е по-сложен и че липсват надеждни справочници в интернет. Оказва се, че най-голямо влияние от демографските характеристики, които определят нагласите, играят жизненият стандарт и образованието. Като положителна черта разглеждам и факта, че авторката очертава коректно положителните и негативните тенденции на видовете нагласи спрямо съществуващата кодификация, както и че набелязва стъпки за преодоляване на негативните.

Заклучение

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове на кандидатката, както и след и анализ на тяхната значимост и приноси, убедено давам своята положителна оценка и препоръчвам на Научното жури да избере доц. д-р Руска Станчева на академичната длъжност „професор“ в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език“ за нуждите на Секцията за съвременен български език на Института за български език на БАН.

22.07.2022 г.

Рецензент: